

Tajik State University of Commerce

Course name: Introduction to Political Science

Week 6: Political ideology

Lecturer: Abdullozoda Nurmuhammadi Aliavsat

Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Номи фан: Муқаддимаи фанни сиёсатшиносӣ

МАВЗҶИ 6: Идеологияи сиёсӣ

Омӯзгор: Абдуллозода Нурмуҳаммади Алиавсат

Нақшаи лексия:

1. Мафҳум ва моҳияти идеологияи сиёсӣ
2. Идеологияҳои асосии муосир
3. Ҷараёнҳои дигари идеявӣ сиёсӣ
4. Нақши ҷамъиятии идеологияҳо ва ҳамкориҳои онҳо

1. Мафҳум ва моҳияти идеологияи сиёсӣ

Агар гап дар бораи идеологияи давлатӣ равад, пас маълум аст, ки он пеш аз ҳама идеологияи сиёсӣ мебошад. Ақидае мақбули умум аст, ки идеологияи сиёсӣ доктринаи муайяност, ки даъвоҳои ин ё он гурӯҳи одамонро ба ҳокимият (ё ба истифодаи он) ҳақ мебарорад ва бо ин мақсадҳо афкори умумро ба идеяҳои худ тобеъ гардонданӣ мешавад¹. Ба ҳамин тариқ, идеологияи сиёсӣ яке аз шаклҳои шуури иттиҳодиявист, ки ақидаҳои соф гурӯҳиро инъикос мекунад ва аслиҳаи маънавии элита ба шумор меравад. Аммо нақши воқеии сиёсии вай ба он вобаста аст, ки шуури оммаро чӣ тавр ба худ ҷалб мекунад.

Идеология ҳам монанди илм, аз асосҳои муайяни назариявӣ таркиб ёфта, усулҳои оқилонаи муҳокима ва боваркунониро истифода мебарад. Вале вай нисбат ба илм на роҳи дониستاني ҳақиқат, балки роҳи ба даст овардани мақсадҳои муайяни сиёсиро тасниф менамояд, ки аз манфиатҳои ягон гурӯҳи иҷтимоӣ бармеояд.

Идеология ҳамчун яке аз шаклҳои тафаккур ва андешаронӣ умуман хусусияти аз ҷомеа дур шудан дорад. Ин аст, ки баъзе мутафаккирони Ғарб онро асосан «тафаккури бардурӯғ» номидаанд. Олими амрикоӣ Д. Белл бошад, дар солҳои 60-уми асри гузашта дар бораи идеология ҳамчун як шакли кӯҳнашудаи тафаккур сухан ронда, концепсияи «деидеологизатсия»-ро пешниҳод карда буд. Аз рӯи ақидаи ҳамонвақтаи Д. Белл дар ҷомеаи муосир бояд ҷойи идеологияро илм ишғол намояд.

Дар солҳои 70-уми асри ХХ Д. Белл ва бисёр дигар муаллифон бо концепсияи «деидеологизатсия» баромад карда, заруряти ташаккулёбии идеологияи наву ба талаботҳои ҳозира ҷавобгӯро пеш гузоштаанд. Ҳамин тариқ, кӯшиши барҳам додани идеология ба муваффақият ноил нашуд. Дар марҳилаи инқилоби техникӣ идеология ҳамчун шакли тафаккур амал намуда, ба шуури одамон таъсири худро расонд.

Инчунин, таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки дар давраи дигаргуниҳои қатъӣ нақши идеологияи сиёсӣ афзун мегардад, чунки таҷрибаи сиёсӣ, фаъолияти институтҳои сиёсӣ ҳукумати ва мубориза барои механизми давлатӣ ба ҷойи аввал мебарояд. Дар ҳақиқат идеологҳо дар давраи инқилобҳо ва ислоҳоти амиқ ба як қувваи маънавӣ табдил меёбанд, онҳо на танҳо муҳолифатҳои иҷтимоиро инъикос менамоянд, балки таҷрибаи муайяни сиёсӣ рои кор меоранд ва самти ҳаракати қувваҳои гуногуни иҷтимоиро муайян мекунанд.

Мафҳуми «идеология» тахминан дусад сол пеш пайдо шуда буд. Дар илм бори аввал мафҳуми мазкур аз ҷониби файласуфи франсавӣ Дестюд де Траси мавриди истифода қарор гирифтааст. Ӯ мафҳуми мазкурро соли 1796 дар ҳисоботи худ, ки «Лоихаи идеология» номгузорӣ шуда буд, истифода бурдааст. Баъдан ӯ дар китоби сечилдаи худ «Унсурҳои идеология» (1801-1815) масъалаи мазкурро ба таври васеъ баррасӣ намудааст. Де Траси дар назди худ мақсад гузошта буд, ки илмеро дар бораи идея ба вучуд оварда, сарчашмаи маърифат ва иштибоҳҳои ҳаёти инсониро равшан намояд.

Идеология «шуури бардурӯғ» ва «чашмбандӣ»-и табақаҳои иҷтимоӣ набуда, балки дар он донишҳои бунёдӣ дар бораи ҷомеа, ки ифодакунандаи манфиатҳои иҷтимоӣ мебошанд, дида мешавад. Ҷомеаҳои замони муосир ба табақаҳои гуногун ва гурӯҳҳои мухталиф ҷудо гардида, манзараи хеле мураккабро пеши назар меоварад. Дар чунин шароит, одамон ба табақаҳои иҷтимоии гуногун ҷудо гардида, ҳамзамон манфиатҳои дараҷаҳои гуногунро соҳиб мегарданд ва аз ин рӯ, барои онҳо нисбат ба ҳаёт, арзишҳо, идеалҳои иҷтимоӣ ва роҳҳои расидан ба ин ҳадафҳо тасаввуроти нав лозим меояд.

Идеология низоми идеяҳои муҳимми иҷтимоӣ ва ба таври назариявӣ ташаккулёфтае мебошад, ки дар он манфиатҳои табақои муайяни ҷомеа таҷассум меёбанд ва барои мустаҳкам намудан ва ё тағйир додани муносибатҳои ҷамъиятӣ хизмат менамоянд. Инчунин, идеология воситаи бонизоми муттаҳидкунандаи тафаккури гурӯҳҳои иҷтимоӣ мебошад.

Дар асри XVIII идеология маънои «илм дар бораи гоҷоро» дошт. Албатта дар давраҳои инкишофи таърихи мафҳум ва мазмуни идеология тағйир ёфтааст. Муҳаққиқоне, ки идеологияро тадқиқ менамоянд, метавон ба ду гуруҳ ҷудо намуд. 1. муҳаққиқоне, ки «фанои идеология»-ро эътироф ва тасдиқ менамоянд. 2. донишмандоне, ки тағйири сифатан нави идеологияро вобаста ба хосиятҳои макон ва замон меписанданд.

2. Идеологияҳои асосии муосир

Ба идеологияҳои асосии муосир либерализм, консерватизм, сотсиал-реформизм ва коммунизм дохил мешаванд. Ба ғайр аз ин нақши муҳимро дар ҳаёти сиёсии муосир чунин ҷараёнҳои идеалӣ ё сиёсӣ, ба монанди радикализм, экстремизм, популизм ва ақидаҳои ҳаракатҳои алтернативӣ мебозанд.

Барои идеологияҳои муосир аз ҳама масъалаи нисбатан маълум ин мавзӯи озодист. Дар баробари он ки ҳар яке аз идеологияҳо худро идеологияи ҳақиқӣ, аслий ва саҳеҳу озод эълон менамояд, тасаввурот дар бораи озодию роҳҳои ба даст овардани он гуногун аст. Гуфтан ҷоиз аст, ки идеологияҳои муосир ин натиҷаҳои ҷавобҳои гуногуни ба мавҷудият ва роҳҳои ба даст овардани озодии ҷамъиятӣ ва шахсӣ мебошад.

Ҳамин тавр, сӯҳбатро дар бораи идеологияҳои муосир, аз идеологияи либерализм, ки худ номҳои он аз калимаи «либералис» - «озод» пайдо шудааст, оғоз менамоем. Либерализм ҳамчун идеология тарафдорони сохти парламонӣ буда, имконияти озодиро дар муттаҳидии соҳаҳои иқтисодӣ, сиёсӣ медонад.

Шарҳи либералии озодӣ чунин аст:

а.

Якум, фаҳмиши озодӣ дар либерализм асосан характери «манфӣ» номгузоришуда дорад. Он пеш аз ҳама ҳамчун озодӣ аз маҷбуркунии беруна фаҳмида мешавад. Либералҳо ба тарафдории барҳамзадан ё ин ки сабук намудани шаклҳои гуногуни маҷбуркунии давлат ва ҷомеа нисбат ба фард баромад менамоянд.

б.

Дуюм, фаҳмиши озодӣ дар либерализм фардист. Либералҳо дар муҳокимаҳои худ на аз ҷомеа, балки аз шахс оғоз менамоянд, ки барои онҳо шахс ҳамеша аз ҳар гуна гурӯҳе боло аст.

в.

Сеюм, дар байни озодиҳо барои либералҳо дар ҷои аввал озодии иқтисодӣ, озодии соҳибкорӣ меистад. Мисол, яке аз назариячиёни аввалини либерализм Бенжамен Констант гуфта буд, ки имконияти озодона интихоб намудан ё ин ки интихоб шуданро бояд ба шахсоне дод, ки онҳо ба қадри кофӣ сарватдору бодавлат бошанд.

Г.

Чорум, аз ин ҷо тасаввурот дар бораи нақши давлат ҳамчун «посбони шабона» пайдо мешавад. Ба ақидаи тарафдорони либерализми классикӣ, «давлат бояд то ҳадди имконпазир хурд бошад, он бояд амалан ба ҳаёти иҷтимоию иқтисодӣ даҳлат накунад. Вазифаҳои он бояд бар нигоҳ доштани тартиботҳои ҷузъӣ, мусоид намудани шароитҳо барои фаъолияти озодии иҷтимоӣ бошад.

Ба ақидаи сиёсатшиноси бритонӣ Э. Белей ғамхории асосии либералҳо ва тарафдорони онҳо на дар таъмин намудани озодиҳои шахрвандон, балки дар озодкунии сармоядор мебошад. Дар назар чунин менамояд, ки афзалиятҳои идеологияи либерализм дар ин ҷо дуруст ба назар гирифта шудаанд.

Истилоҳи «либерализм» ба истифодаи васеъ дар марҳилаи аввали асри XIX вақте ки аввалин ҳизбҳои сиёсии либералҳо ба вуҷуд омада буданд, дохил шуда буд. Аммо, идеологияи либерализм бо решаҳои худ ба қарнҳои XVII-XVIII рафта мерасад. Дар коркардабарории он мутаффакирони шинохта ба монанди Ҷ. Лок, Ш. Л. Монтеске, И. Кант саҳми босазое гузоштаанд.

Идеяи озодии фардӣ идеяи марказии либерализм мебошад. Либерализм худбаҳогузори шахсияти инсон ва ҳуқуқҳои ӯро ба мустақилона ҳифз карда тавонистани манфиатҳои шахсӣ мубаддал гардонид. Фардгароӣ дар замони Эҳё ҳамчун қобилияти мустақилона истифода бурда тавонистани ақлу хирад, қобилияти ташкил карда тавонистани муносибати оқилона бо воқеият ва қобилияти ташаккул дода тавонистани табиати инсонӣ воқеӣ фаҳмида мешуд.

Дар баробари он ки либерализм идораи ҷомеаро дар асоси ризоияти шаҳрвандон медонад, инчунин дар асоси қонун идора намудани ҷомеаро низ шарт ва зарур мешуморад. Либерализми классикӣ баробарии шаҳрвандонро дар назди қонун хеле зарур мешуморад ва аз ин рӯ, доимо асосҳои ҳуқуқии демократия ва парламентаризмро ҳифз намудааст.

Либералистон дар соҳаи маънавиёт бештар ба таҳаммулпазирӣ ва созиш така менамоянд. Озодии сухан ва афкор барои либералҳо меъёри муҳимми фаъолияти ҳаётӣ мебошад.

Либерализм дар таназзул ва азбайнравии арзишҳои идеологии ҷомеаҳои анъанавӣ саҳми бениҳоят бузург гузоштааст. Либерализм барои боварҳо ва эътиқодоти одамон рамзҳо ва меъёрҳои нави демократиро ба вуҷуд овардааст, ки онҳоро ба таври зерин нишон додан мумкин аст:

1.

Индивидуализм. Ҷомеа ва давлат бояд барои дар амал татбиқ намудан ва ташаккул додани қобилиятҳои фардии инсон шароитҳои мусоид фароҳам оварад;

2.

Озодӣ. Давлат бояд озодиҳои фардиро дар доираи қонун таъмин намояд;

3.

Баробарӣ. Давлат бояд ҳуқуқ ва имкониятҳои баробари ҳар як фардро таъмин намояд;

4.

Дӯстӣ. Давлат бояд ба одамон имкон диҳад, ки дар доираи ҷамъиятҳои мухталиф ҳамкориҳои худро ба роҳ монанд ва озодиеро, ки боиси поймол гардидани ҳуқуқҳои дигарон мешаванд, аз байн бубарад.

Ҳамин тариқ, идеологияи либералӣ ҳамчун низоми мукаммали идеявию назариявӣ дорои як қатор нишонаҳои мушаххас мебошад:

1.

дар соҳаи иқтисод - асоснок намудани озодии иқтисодӣ ва ҳуқуқ ба моликияти хусусӣ;

2.

дар соҳаи муносибатҳои иҷтимоӣ - баробарии имкониятҳо ва ё таъмини имкониятҳои баробар;

3.

дар соҳаи сиёсат - ҳифз ва ҳимояи демократияи намояндагӣ ва
плюралистӣ;

4.

дар соҳаи ҳаёти маънавӣ - озодии суҳан ва афкор;

5.

дар соҳаи ахлоқ - индивидуализм (фардгарой).

Дар асри XX, махсусан, баъди давраи депрессияи бузурги солҳои сиюм, усулҳои аслии либералии идоракунӣ муваффақият оварда натавонист ва ин идеология асосан дар шакли неолиберализм мавриди амал қарор мегирад. Хусусияти хоси неолиберализм дар он аст, ки он даҳлати давлатро ба иқтисодиёт ба мақсади ташкил намудан ва нигоҳ доштани шароитҳои мусоид барои рақобат кам мешуморад. Неолібаризм инчунин танзимкунии ҳаёти иҷтимоии ҷамъиятиро бо мақсади нигоҳ доштани баробарвазнии максималӣ ва имконпазирии ҳаёти иҷтимоӣ мепазирад.

Тақрибан аз солҳои 70-уми асри XX либерализм ба дараҷаи муайян тағйир ёфта истодааст. Инчунин, мисли неоконсерватизм он баъзан назарияи либерализми классикиро «бо сурудҳо дар васфи бозори асли» ба хотир оварда, аз усулҳои танзимкунии давлатии ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ даст намекашад. Консерватизм ҳамчун идеология ҷабҳаҳои гуногуни ҷомеаро дар бар мегирад. Масалан, агар либерализм доимо тарафдори дигаргунӣҳо ва навоариҳо бошад, пас консерватизм зарурати содиқ буданро ба анъанаю урфу одатҳо ва таҷрибаи гузаштагон қайд менамояд. Дар шакли том консерватизм идеология ва фалсафаи сиёсӣ мебошад, ки ба нигоҳ доштан ва тарафдорӣ намудани шаклҳои таърихӣ ҳаёти ҷамъиятӣ ва давлатӣ сару кор дорад.

Дар муқоиса ба либерализм ё марксизм консерватизм асосан мазмуни ягонаи ақидавӣ надошта, дар марҳилаҳои гуногуни таърихӣ шаклҳои гуногунро ба худ мегирад. Фақат дар вай ақидаи содиқ будан ба анъанаю арзишҳо ё нигоҳ доштани сохтори вазъияти давраи муайян тантана мекунад. Хусусияти хоси консерватизм ин қобилияти вобаста ба дигаргуниҳои ҷомае тағйир ёфтани он мебошад.

Аз ин рӯ, Б. Гудвин менависад, ки «консерватизм ин буқаламуни махсуси сиёсиест, ки симои вай аз табиати душмани вай вобаста аст».

Бо ин маъно консерватизмро, ҳатто, идеологияи муайяни сиёсӣ ҳам гуфтан мумкин нест. Зеро ҳар яке аз идеологияҳо хусусиятҳои хоси ҷамъиятеро нишон медиҳанд, ки ба тарафдори он баромад менамоянд. Аммо ҷамъиятҳои консервативӣ метавонанд тартиботҳои ҷамъиятии тамоман мухталифро ҳимоя намоянд. Ин пеш аз ҳама фалсафаи муайяни сиёсӣ мебошад, ки асоси мустаҳками вай аз принсипҳо, арзишҳо ва қисми таъғйирёбанда иборат мебошад.

Асосгузори консерватизм ҳамчун фалсафаи сиёсӣ дар охири асри XVIII ва аввали асри XIX Э. Бёрк, Ф. Новалис, Ж. Де Местр ва дигар мутафаккирон мебошанд. Чун анъана қоидаҳои консервативӣ дар давраҳои дигаргуниҳои бузург ва тезутунд, дигаргуниҳои тараққиёти иҷтимоӣ ташаккули инкишоф меёбанд. Шакли аввалии консерватизм пеш аз ҳама ҳамчун ҷавоб ва дигаргуниҳое, ки ба шарофати инқилоби бузурги Фаронса ба вуҷуд омада буданд, ташаккул ёфтааст. Аз нимаи дууми асри XIX ва махсусан дар асри XX консерватизм шакли худро дигар кард ва ақидаҳои муносибатҳои озоди бозорӣ, принсипҳои плюрализм ва демократияи сиёсиро қабул намуд.

Аз солҳои 70-уми асри ХХ равияи асосии тафаккури консервативӣ дар Ғарб неоконсерватизм ба шумор меравад, ки бо бисёр нишондиҳандаҳои аз консерватизми классикӣ фарқ мекунад.

Фарқи асосӣ дар он аст, ки неоконсерватизм маҷмӯи идеявии тезҳаракат ва серамал мебошад, ки на ба гузашта, балки ба оянда равона карда шудааст. Аз ҷониби неоконсерватизм шиори ҳайратангез «инқилоби консервативӣ»: тоза намудани ҷой аз ҳама чизе, ки дар ҷомеа ба таври сунъӣ сохта шудааст; сохтани он чизе, ки ба таври органикӣ ташаккул ва инкишоф ёфта тавонад, пеш гузошта шудааст.

Хулоса, идеологияҳои неоконсерватизм тезисҳои хулосавии зеринро асоснок намудаанд:

1.

фақат муносибатҳои озоди бозорӣ метавонанд ба тараққиёти ҳақиқии ҷомеа ва инсон оварда расонанд;

2.

озодӣ ва баробарӣ ба ҳам якҷоя намешаванд: баробарии иҷтимоӣ номумкин аст, аз ин рӯ зарур аст, ки қувваро барои ба даст овардани озодӣ сарф намуд;

3.

демократияи классикӣ амалишаванда ва зарарнок аст: бинобар ин демократияро ба ҳокимияти ашрофон пайвастан лозим аст;

4.

ҳуқуқи аввалиндараҷаи шахс - ҳуқуқи моликияти шахсӣ ва озодона истифода бурдани онро доштан аст.

Дар баробари ин муносибати неоконсерваторҳо ба давлат дуҷониба аст. Яқум, онҳо тарафдори давлати пурзӯре мебошанд, ки қобилияти муҳофизати қонун ва ахлоқро дошта бошад. Дуюм, аз давлате дар хавфанд, ки метавонад ба маҳдуд кардани озодии фардӣ оварда расонад.

Тарғиби пурзӯри бозори неоконсерватизм, ки бо таъя ба дастовардҳои амалии инқилоби технологӣ ва сиёсати нисбатан муттаҳидшаванда ба роҳ монда шуд, солҳои 70-ум ва 80-уми асри ХХ бомуваффақият буд. Аммо дар аввали солҳои 90-ум аллакай дар бораи бӯҳрони муайяни неоконсерватизм, паст шудани нуфузи ноӯҳдабароёнаи он дар ҳалли бисёр масъалаҳои ҷамъиятии ҳозира гуфтан мумкин аст.

Анархизм- идеология ва фалсафаи сиёсиест, ки мақсади он озодии шахс аз тамоми шаклҳои маҷбуркунӣ аз ҷониби ҳокимият ва пеш аз ҳама аз тарафи давлат мебошад. Муҳокимаи мудохилаи давлатиро бо ҷамъият ва ҳаёти шахсии одамон анархизмро бо либерализм наздик месозанд, вале дар барномаҳои мусбаташон онҳо аз якдигар дуранд. Либерализм агар чанде давлати хурдтаринеро, ки барои рақобати бозор шароити мусоид оварад ва тартиботро ҳимоя карда тавонад, дастгирӣ намояд. Пас анархизми классикӣ, умуман ба муқобили давлат ва барои барҳам додани он ҳамчун институти ҷамъиятӣ кӯшиш мекунад.

Анархо - индивидуализм аз ақидаи истиқлолияти фарз асос мегирад. Мувофиқи ақидаҳои асосгузори он мутафаккирони амрикоӣ, Б. Танер ва И. Уорена, ҳар як инсон бояд чунин соҳаи фаъолиятро дошта бошад, ки ба он ягон кас ҳуқуқи даҳлат карданро надошта бошад. Аммо дар баробари ин муносибатҳои иҷтимоӣ бояд дар асоси додугирифт ё ин ки шартнома сохта шаванд. Ҳар як шахс, ба ақидаи Б.Танер, бояд соҳиби озодии шахсӣ мутлақ бошад.

Анархо-мютюализм (аз фаронсаवि «мютюэл»- дутарафа, тарафайн), ба ақидаҳои Прудон ва пайравони вай асос ёфтааст. Мувофиқи таълимоти он ҳар як кас бояд, ки соҳиби воситаҳои истеҳсолот бошад, вале дар баробари ин бояд, ки фақат бо меҳнати худ зиндагӣ карда, бо муфтхӯрӣ аз ҳисоби рента ё ин ки истисмори одам аз тарафи одам роҳ надихад.

Анархо-коллективизм дар зери таъсири ақидаҳои Бакунин ташаккул ёфтааст. Ақидаҳои сиёсӣ иқтисодии он ба назарияҳои ташкили кооперативҳои иқтисодиёт наздиканд.

Шохаи анархистӣ яке аз ҷараёнҳои асосӣ дар тамоми таърихи тафаккури сиёсӣ мебошад. Баъзе аз мутахассисон, ҳатто, тамоми тафаккури сиёсиро дар таърих ба давлатӣ ва зиддидавлатӣ тақсим намудаанд, ки ифодаи мураббаби он анархизм ба шумор меравад. Равияҳои анархистӣ дар таълимотҳои сиёсӣ, аз қадим сар карда, тадқиқ карда мешаванд.

Умуман, нақши онро ба дараҷаи муваффақиятҳои сиёсии пайравони ин таълимот мансуб доништан мумкин нест. Он чун анъана дар шакли аслии баромад накарда бошад ҳам, лекин яке аз қутбҳои ҷозибаноки тафаккури сиёсӣ ба шумор меравад.

3. Ҷараёнҳои дигари идеявию сиёсӣ

Ҳаёти идеявию сиёсии муосир ба фаъолият ва ҳамкориҳои идеологҳои асосӣ қонеъ намешавад. Дар он ҳодисоти нисбатан хурд ҳам мавҷуданд. Ҳар як равиши нав, ҷараёнҳои гуногун дар дохил ё ин ки дар давоми идеологияҳо, ҳар як тамоилҳои навбаромадаи назариявӣ, инчунин «иттифоқҳои» нисбатан бузург якбора якҷанд идеологияро муттаҳид мекунанд.

Яке аз вожаҳои паҳншуда дар лексикони сиёсии имрӯзаи мо «популизм» мебошад. Онро одатан дар вақташ ва нобаҳангом бо мақсади «доғдор» кардани ҳарифи сиёсӣ ё ақидавӣ истифода мебаранд. Мафҳуми «популизм» (аз лотинӣ- «популюс» - халқ) ду тавзеҳи асосӣ дорад.

Тавзеҳи дигар нисбатан умумӣ аст, ки популизм ҳамчун ҷараёни ақидавию сиёсии сифати консервативию романтикӣ буда, онҳо дар зери пардаи шикоят барои халқ, барои ба даст овардани мақсадҳои шахсӣ мубориза мebarанд. Популизм дар маънои дуюмаш имрӯз ҳам хеле машҳур аст. Бисёр ҳизбҳои сиёсӣ бо мақсади ҷалб намудани тарафдорони худ ба фразеологияи популистӣ рӯй меоваранд.

Популизм дар маънои дуюмаш имрӯз ҳам хеле машҳур аст. Бисёр ҳизбҳои сиёсӣ бо мақсади ҷалб намудани тарафдорони худ ба фразеологияи популистӣ рӯй меоваранд. Номзадҳо ба вазифаҳои гуногуни давлатӣ дар мамлакатҳои гуногун баъзан бо халқ «бозӣ» карданӣ шуда кӯшиш менамоянд, ки ба забони онҳо гап зананд. Дар воҳӯриҳои пешазинтиҳоботӣ дастони одамони бисёртарро мефишурданд ва ваъдаҳои барои табақаҳои гуногуни аҳолии маъқул медиҳанд.

Радикализм ҳамчун ҷараёни сиёсӣ акси консерватизм ба шумор меравад. Агар консерватизм тарафдори арзишҳои асосӣ ва ё маҷмӯи институтҳои ҷомеаи мавҷуда бошад, пас радикализм, баръакс маънои талаботи дигаргунсозии қатъӣ ва амиқи онҳоро дорад (аз лотинӣ «радикалис»-аслӣ). Дар муқоиса ба консерватизм радикализм фалсафаи инкишофёфтаи сиёсӣ набуда, принсипҳои умумӣ ва арзиш надорад. Таълимот, ҷараён ва ақидаҳои радикалӣ дар ҷомеа асосан дар он вақте ба амал меоянд, ки қувваҳои сиёсии идоракунанда бо ёрии воситаҳои ҷорӣ дар ҳалли масъалаҳои ҷомеа қобилияти худро аз даст медиҳанд.

Умуман, назариячиён ва иштироккунандагони ҳаракатҳои алтернативӣ, муаллифони намунаю лоиҳаҳои алтернативӣ идеологияро ҳамчун мафҳум, ҳамчун ҳодисот, ки дар онҳо воситаи қаллобии сиёсиро мебинанд, қабул намекунанд. Ҷаҳонбинии онҳо асосан эклектикӣ (аз юнонӣ *eklektikos* – «интихобкунанда», яъне маънояш омехта, гуногунҷабҳа, аз ҷойҳои гуногун интихобшуда) мебошад.

Принсипҳое ҳастанд, ки онҳоро муттаҳид мекунанд ва дар шакли умумӣ ба таври зерин баён карданашон мумкин аст:

а.

концепсияи экологияи сиёсӣ: аз пешрави иқтисодӣ даст кашидан, ба тараққиёти технология монеъ шудан, принсипҳои нави рафтори иҷтимоии инсонро қор карда баромадан;

б.

ғайримарказӣ кунонидан ва хурд намудан аз рӯи принсипи «камнафасӣ» амал кардан, гузариш ба зиндагӣ дар ҷамъиятҳои на он қадар калон (коммунаҳо), ки дар онҳо шиори «маҳдуд амал карда - васеъ фикр кардан» пойдор аст;

В.

ақидаҳои худамалкунӣ, барҳам задани бегонашавии шахс, амал намудан аз рӯи принципи фақат ҳамон ҷамъият ҳақиқатан ҳам демократӣ ҳисобида мешавад, ки мақсади он инкишофи озодии шахс мебошад;

Г.

гузариш аз принципҳои индивидуализм (фардӣ) ба арзишҳои масъулияти шахсӣ;

Д.

сифати радикалии идеал, вале аз чораҳои радикалӣ дар соҳаи фаъолияти сиёсӣ даст кашидан, пайравӣ намудани тактикаи «технологияи корҳои хурд».

4. Нақши ҷамъиятии идеологияҳо ва ҳамкориҳои онҳо

Идеологияҳо, чи тавре ки дар боло кайд карда шуд, дар ҳаёти ҷомеа нақши муҳим мебозанд. Дар ин ҷо доимо ҷузъҳои боварӣ, интихоби эҳсосотӣ ва, ҳатто, тамоюлоти беихтиёронро ҷой дорад. Аз ин сабаб бисёре аз тадқиқотчиёни Ғарб идеологияро ба қатори ақидаҳои ҷамъиятӣ дохил мекунанд. Хусусияти ин ақидаҳои ҷамъиятӣ дар он аст, ки онҳо бе далелҳои қатъӣ ва боварибахш қабул карда шуда, бе ягон таҳлил ба ҳисоб гирифта мешаванд. Онҳо маҷмӯи асосҳои оқилонаю аслии худро нигоҳ медоранд. Вале далелҳои дар ин мавзӯ тадқиқшавандаро аз нуқтаи назари таҳлили ҷиддӣ танқидӣ ва кофӣ шумурдан мумкин нест.

Умуман, гуфтан мумкин аст, ки идеологияҳо дар ҳаёти ҷамъиятӣ ду вазифаи асосиро иҷро мекунанд. Якум, шарҳи ҳақиқии ҷамъиятию сиёсӣ, муайян намудани мавқеи инсон дар ҷомаа. Дуввум, асоснок намудан ва дуруст шуморидани равияи муайяни фаъолияти сиёсӣ. Дар баробари ин вазифаи аввал нақши тобеъ ва дуюм - нақши ҳалкунанда мебозанд. Вазифаҳои маърифатиеро, ки барои созандагон ва тарғиботчиёни худ ҳал мекунад, ба мақсадҳои муайяни сафарбаркунии ақидавию сиёсӣ тобеъ карда шудаанд.

Ҳар як идеология барои таъсири зиёдтар расонидан ба шуури одамон мубориза мебарад ва барои ҳамин идеологияҳои гуногун дар мубориза барои нуфузи оммавӣ пайдо кардан ба якдигар бар меҳӯранд. Байни худ рақобат мекунанд, барои аз ҳаёти ҷамъиятӣ танг карда бароварда шудани якдигар мекӯшанд. Байни онҳо муҳоҷисаи доимӣ барои масъалаҳои дар ҷома пайдошаванда, ки дар онҳо таъсири байни худ ва пурракунии ҳамдигарӣ ба амал меояд, то ҳол давом дорад.

Ҳамин тавр, имрӯз ягон идеология қудратӣ то ба охир ҳал кардани ин ё он масъаларо надорад. Дар системаи тараққиёти таърихӣ давраҳои муайяне мавҷуданд, ки дар ҳар як марҳилаи онҳо иерархияи (аз юнонӣ *hierarchia* – «қудрати муқаддас»- маънояш зинабандӣ ё тартиб додани одамон, мақомҳо, арзишҳо ва сохторҳо аз боло ба поён вобаста ба мақом, аҳамият ё қудрат аст.) муайяни талаботҳо ва кӯшишҳои барқарор кардан дида мешавад. Баробари фарорасии ҳар як марҳилаи нав тағйирёбии иерархияи талаботҳо ногузир аст, бинобар ин иваз намудани барномаҳои бонуфузи идеологӣ низ зарур меояд.

Адабиёт

1. Пугачёв В. П., Соловёв А. И. Муқаддимаи сиёсатшиносӣ. – М.,1996. – С. 291
2. В. И. Буренко, В. В. Журавлёв, Политология. Учебник для вузов. Москва: Экзамен, - 2005,- С.320.
3. Мальцев, В. А. Основы политологии: Учебник для студ. вузов.– 4–е, изд., дораб.–. М.: ИТРК, 2002.– С. 542
4. Хуморов, Д. М., С. М. Авғонов, З. Ҳ. Каримова, ва Б. А. Ҳусейнов. Сиёсатшиносӣ. Душанбе: Ирфон, 2016.- С. 250
5. Василик, М. А. Политология. Москва: Гардарики, 2000,- стр.18–19.
6. Маҳмадов, А. Н. Сиёсатшиносӣ: Китоби дарсӣ барои мактабҳои олии. Душанбе: Ирфон, 2010. – С. 288

Ташаккури зиёд!